

УДК 343.11(477)

Є.А. ЧОРНОБАЙ, апеляційний суд Полтавської області

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: PRO ET CONTRA

Ключові слова: суд присяжних, судове провадження, державний обвинувач

Актуальність статті полягає в тому, що новий КПК України встановив нові положення судового розгляду кримінальної справи, який здійснюється за участю суду присяжних. У всі часи були данні положення судового провадження мали як своїх прихильників, так і опонентів.

Теоретичні та практичні елементи участі суду присяжних були предметом розгляду з боку вчених дореволюційної епохи А.Ф. Коні, В.М. Муравьова, В.М. Щегловитова та ін. Окрім положення участі присяжних розглядалися Ю.М. Грошевим, Л.М. Карнозовою, Е.Б. Мізуліною та ін. [1; 2; 3. с.127–136]

Однак, даному інституту багато супротивників, які наводять аргументи щодо критичного судження на адресу суду присяжних. До окремих із них можна віднести В. Котляра, який, зокрема, стверджує, що цей інститут – результат емоційної, а не правової діяльності.

Інші юристи, неначе на обґрунтування його твердження, зазначають, що під час розгляду справи за участю присяжних засідателів як у вердикті, так і у вироку, традиційно не наводиться аргументація прийнятого рішення [4 с.134–148]

Виклад загального матеріалу та мотивувальна частина полягає в тому, що сьогодні є відсутність єдиних точок зору на проведення судового розгляду кримінальних справ за участю присяжних, а апеляція до будь-яких доказів не здійснюється.

Наприклад, у США суд присяжних дає лаконічну відповідь лише на одне питання: «винен» чи «не винен». Утім, варто зазначити, що відсутність обґрунтування не значить, що істина по справі не знайдена.

Ще один, досить розповсюджений аргумент противників даного інституту передбачає, що у присяжних засідателів відсутні правові знання, що, у свою чергу, не дозволяє їм критично сприймати та об'єктивно вирішувати справу. Безсумнівно, що висновок по фактах чи вирішення питання достатності доведення винності підсудного можна зробити і без наявності фахової юридичної підготовки. Більше того, у деяких випадках ці ж самі знання сковують сприйняття матеріалів справи, адже судді на певному етапі починають думати та оцінювати докази за допомогою сформованих практичною роботою схем, стереотипів, стандартів, тобто, мова йде про професійну деформацію.

Коли обговорюють фактори, які заважають введенню та функціонуванню суду присяжних, найчастіше доводиться чути: «Наш народ не готовий». Вважаємо, що правники, які обстоюють дану позицію, видають бажане за дійсне.

Справедливою є думка Л.М. Карнозової, яка з цього приводу зазначає, що така позиція є нічим іншим, як формою спротиву професійного співтовариства [5]. До вітчизняних противників суду присяжних також можна віднести Голову Верховного Суду України В.Т. Маляренка, який зазначає, що суд присяжних є малопродуктивним, складним і громіздким, запроваджується для розгляду лише невеликої категорії справ і то по першій інстанції, але вимагає великих зусиль держави з підготовки його діяльності. Дійсно, у цьому разі законодавець повинен буде провести кропітку роботу по формуванню якісного правового каркасу нового судового інституту [6].

У чому ж, власне, полягає позитив запровадження суду присяжних? Справа полягає в тому, що в суді присяжних створені найкращі умови для виявлення помилок та зловживань слідства. І в цьому випадку суддя вже не може проявити поблажливість та солідарність з правоохоронними органами, оскільки фактичне вирішення справи по суті здійснює не він, а колегія присяжних, яка є непов'язаною та незалежною від прокуратури та міліції. За-

провадженням інституту присяжних засідателів законодавець зніме з конвеєру видання обвинувальних висновків, адже «обвинувальний ухил» у судовій діяльності загалом відомий. Що ж стосується адвокатів, то вони виступають проти тому, що «домовитися» про позитивний розгляд справи із колегією присяжних фактично не реально, у той самий час, як із тим чи іншим суддею цей шлях розв'язання проблеми є давно протоптаним. Саме для того, щоб побороти корупцію у судовій системі (принаймні розпочати широкомасштабний наступ на неї) та підвищити авторитет суддів та довіру до них серед населення, і необхідно запровадити розглядуваній інститут.

Часто доводиться чути думку, що в Україні суд присяжних не запрацює, бо в нас не такі укорінені демократичні традиції, як в розвинених західних правопорядках. У даному разі, говорячи мовою військовослужбовців, запровадження розглядуваного інституту має тактико-стратегічні задачі, серед яких провідне місце займає підвищення правової та загальної культури населення, а також розвиток вже існуючих і формування нових демократичних традицій. Як здається, суд присяжних повинен стати не логічним завершенням демократичної еволюції українського громадянського суспільства, а засобом, який буде допомагати рухатися в цьому напрямку. Більше того, виховний вплив суд присяжних буде здійснювати не лише на пересічних громадян, але й на юридичне співтовариство.

Коли державний обвинувач чи адвокат виступають перед суддею та ще кількома учасниками процесу, то їхня профнепридатність мало проявляється. А коли доводиться проголосувати промову перед колегією присяжних, а як наслідок і перед більшою глядачкою аудиторією (розгляд справи судом присяжних завжди має громадський резонанс), то фахова ущербність юриста постає в усій красі. Суспільна думка – це велика сила, яка здатна автоматично виключити правника із юридичного співтовариства. Це, у свою чергу, призведе до загострення конкуренції, яка є рушійною силою у напрямку розвитку

та самовдосконалення, і як наслідок, – професійний рівень вітчизняних правознавців стане значно вищим.

Запровадження інституту присяжних сприятиме пом'якшенню соціальної напруги у суспільстві, адже представники різних верств населення і різного матеріального стану, сидячи пліч-о-пліч на лаві присяжних і користуючись рівними правами у вирішенні справи, будуть відчувати свою рівність між собою та обопільну відповідальність перед суспільством. С.А. Пашин вважає, що правосуддя стане справедливішим тільки тоді, коли кілька осіб, які вперше зібралися у складі колегії присяжних в суді, внесуть вердикт на основі своєї життєвої практики [7, с.59–60].

Проблеми вирішення поставлених завдань полягають у тому, що сьогодні існують такі юристи, які завуальовують свою незгоду з існуванням суду присяжних, виступаючи за його квазіфункціонування. Усвідомлюючи якщо не неминучість, то більш ніж правдоподібність логічного завершення процесу становлення альтернативної форми судочинства, такі правники прагнуть урізати компетенцію такого суду, завідомо обмежуючи його діяльність. Пропонується віддати на розгляд присяжних засідателів тільки категорію справ, пов'язаних із можливістю застосування санкцій у вигляді довічного позбавлення волі. Але, як ми розуміємо, таких процесів обмаль, і тому в такому випадку суд присяжних важливої ролі у судовій системі відігравати не буде, і як наслідок, завдання, що на нього покладають прогресивні юристи, не будуть вирішеними.

У цьому контексті слід зауважити, що в КПК, який був прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012 р., має місце саме така ситуація.

Так, ст.31 передбачає, що відправлення правосуддя судом присяжних можливе при вчиненні злочинів, за які передбачено довічне позбавлення волі. При відправленні правосуддя судом присяжних справа розгляdatиметься колегією у складі трьох присяжних і двох професійних суддів, і рішення буде прийматися спільно.

Однак варто зазначити, що за такої моделі організації альтернативної форми судочинства це вже не суд присяжних, адже за сформованою практикою присяжні засідателі повинні одноособово приймати рішення по справі, без втручання професійного судді, а останній має лише одягнути рішення народних представників у правову форму. Та модель, яка запропонована проектом, більше схожа на іншу форму народного представництва в суді – народних засідателів, і нічого спільното, як нам вбачається, з таким інститутом, як суд присяжних, не має.

Висновок полягає в тому, що суд присяжних не повинен бути «вітриною», об'єктом для відводу очей представників розвинених західних демократій. Даний інститут повинен бути інтегрований у вітчизняну судову систему як ефективно діючий, в іншому ж випадку він взагалі не потрібний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кони А. Ф. О суде присяжных и о суде сословными представителями / А. Ф. Кони //

- Собрание сочинений. Т. 4. – М. : Юрид. лит., 1967. – 436 с.
2. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство / Н. Н. Розин. – СПб. : Петроград. Право, 1916. – 346 с.
 3. Теймен С. Возрождение суда присяжных в Испании / С. Теймен // Государство и право. – 1996. – № 11. – С. 127–136.
 4. Чайковская О. Г. Суд присяжных / О. Г. Чайковская // Социологический журнал. – 1994. – № 4. – С. 134–148.
 5. Карнозова Л. М. Гуманитарные начала в деятельности судьи в уголовном процессе : учеб. пособие / Л. М. Карнозова. – М. : ТК Велби ; Изд-во Проспект, 2004. – 96 с.
 6. Маляренко В. Т. Про межі судового контролю за додержання прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи / В. Т. Маляренко, П. П. Пилипчук // Вісник Верховного Суду України. – № 2 (24). – 2001. – С. 59–60.
 7. Пашин С. А. Суд присяжных: первый год работы / С. А. Пашин. – М. : Международный комитет содействия правовой реформе, 1995. – 48 с.

Чорнобай Є. А. Суд присяжних в Україні: pro et contra / Є. А. Чорнобай // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1160–1162 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13heapc.pdf>

Розглянуто правове закріплення у новому КПК України механізму дії суду присяжних під час розгляду кримінальних справ. Надано генезис розвитку суду присяжних та наукові положення, які встановлені у англосаксонської правової системи права.

Чорнобай Е.А. Суд присяжных в Украине: pro et contra

Рассмотрено правовое закрепление в новом Уголовном процессуальном кодексе механизма работы суда присяжных при рассмотрении уголовных дел. Даны положения развития суда присяжных и научные точки зрения, которые установлены в англо-саксонской правовой системе права.

Chornobay E.A. A Court of Jurors is in Ukraine: Pro Et Contra

Legal consolidation in the new criminal procedure law mechanism of trial by jury in criminal cases Considered. Genesis of development of court of jurors and scientific positions that is set in an Anglo-Saxon right is given.